

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Інститут філології

Кафедра елліністики

ПРОГРАМА

спеціального курсу «Зіставна лексикологія української та новогрецької мов»

для аспірантів

спеціальності 10.02.14 – класичні мови. Окремі індоєвропейські мови

(новогрецька).

Директор Інституту філології
проф. Г. Ф. СЕМЕНЮК

Затверджено
Вченою Радою Інституту філології
протокол № 8
«26» 03» 2013р.

Київ–2013

Програма спеціального курсу «Зіставна лексикологія української та новогрецької мов» для аспірантів спеціальності 10.02.14 – класичні мови. Окремі індоєвропейські мови (новогрецька).

Укладач: професор кафедри елліністики, доктор філологічних наук Клименко Н.Ф.

Рецензент:

Завідувачка відділу структурно-математичної лінгвістики
Інституту української мови НАН України,
д.філол.н., проф. Карпіловська Є.А.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Спецкурс розраховано на аспірантів зі спеціальності «новогрецька мова». Його матеріали можна використати в межах спеціалізації із зіставно-типологічного вивчення мов та курсах загального мовознавства.

Спецкурс зорієнтований на освоєння методики сучасних парадигм зіставного вивчення мов, зокрема в галузі лексикології. Він передбачає зіставлення лексико-семантичних систем (їхніх лексем, лексико-семантичних полів, категорій одно- і багатозначності, омонімії, антонімії, паронімії, гіперо-гіпонімії), а також типології і характерології упорядкування словникових складів мов. Окремого розгляду потребують питання наслідків мовних взаємовпливів (писемних та усних). З'ясування особливостей кожної мови в засвоєнні інтернаціоналізмів та запозичень, тенденції творення неологізмів у різних функціональних стилях, нової стратифікації лексики в умовах глобалізації, а також динамічних процесів у лексиконах мов на сучасному етапі їх розвитку. Спецкурс має на меті озброїти аспірантів знаннями зв'язків між лексикологією та словотворенням, номінацією, категоризацією когнітивного простору засобами лексики і словотворення національних мов. **До завдань** спецкурсу «Зіставна лексикологія української та новогрецької мов» належить систематизація знань, здобутих студентами під час практичного вивчення новогрецької мови, а також слухання окремих теоретичних курсів, навчити прийомів та методів контрастивного аналізу неблизькоспоріднених мов, умінню окреслювати паралелі, протиставлення та відмінності на всіх рівнях мовної системи. Це розширить науковий кругозір студентів, сприятиме ознайомленню з науковою літературою з окресленої проблематики та написанню наукових робіт.

Предмет спецкурсу «Зіставна лексикологія української та новогрецької мов» включає: базові знання про принципи та методи контрастивних досліджень на всіх рівнях мовної системи.

Вимоги до знань та вмінь студентів.

- мають засвоїти термінологічний та методологічний апарат контрастивної лінгвістики
- повинні орієнтуватися в можливостях застосування різних теоретичних концепцій та методів під час порівняння новогрецької мови з неблизькоспоріденими та неспорідненими мовами (балканський мовний союз)

Після завершення спецкурсу аспіранти повинні виявити **вміння**:

- застосовувати порівняльно-типологічний метод під час дослідження лексико-семантичних груп, окремих категорій, процесів поповнення лексиконів мови, інтернаціоналізації лексики, творення неологізмів та неосемантизмів.

У випускника мають бути сформовані такі **фахові компетенції**:

- знання особливостей будови та функціонування лексичної підсистеми новогрецької та української мови.

Самостійна робота

Аспіранти мають прореферувати наукову літературу та підготувати реферати з практичним зіставним дослідженням груп слів вибраних за лексико-семантичним та функціонально-граматичним критеріями.

Відповідь аспіранта оцінюється за 100-бальною шкалою, прийнятою в університеті та за національною шкалою.

Шкала оцінювання відповіді на іспиті:

100-бальна шкала	Оцінка за національною шкалою та шкалою Університету	Визначення
90 – 100	відмінно	Відмінно – відмінна відповідь, виконання практичних

		завдань лише з незначною кількістю помилок
85 – 89	добре	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками
75 – 84		Добре – в загальному правильна відповідь, певна кількість грубих помилок у практичних завданнях
65 – 74	задовільно	Задовільно – непогано, але з великою кількістю недоліків
60 – 64		Достатньо – відповідь задовольняє мінімальні критерії
1 – 59	незадовільно	Незадовільно

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Лекція 1. Порівняльно-типологічний метод в сучасному мовознавстві

Зіставний метод: основні поняття. Зіставний метод як основа окреслення паралелей у звуковому, морфемному, морфологічному, синтаксичному ладі мови в синхронному аспекті. Мовні універсалії та проблеми типології. Типи універсалій. Статистичні універсалії та паралелі, встановлювані в зіставленні звукового ладу мови. Поняття лінгвістичної категорії. Типи граматичних категорій. Граматичні категорії іменників в сучасній українській та новогрецькій мовах: паралелізм вираження родової категоризації іменників, семантичні відмінки як еталон зіставлення системи іменникового відмінювання в двох мовах; число іменників, його формально-граматична і семантична структура, відмінності. Типи лексико-семантичних категорій.

Лекція 2. Неологізми в різних стилях сучасної новогрецької та української мов

Спільні тенденції оформлення неологізмів: переважне використання питомих словотворчих засобів мови; зростання кількості складних слів у них і завдяки цьому підвищення ступеня інтелектуалізації літературних мов, збільшення неосемантизмів; поповнення мов інтернаціоналізмами, різні традиції засвоєння чужомовної лексики в зіставляваних мовах. У новогрецькій – прагнення до зміни прямих запозичень кальками, перифразами,

перекладними еквівалентами, в українській – надмірне засмічення лексики запозиченнями, «мода» на запозичення. Обґрунтування актуальності лексикографічного вирішення проблеми лексичної норми.

Лекція 3. Явище інтерференції як механізм мовного розвитку.

Грецька мова як джерело поповнення лексиконів мов Західної і Східної Європи. Лексика грецького походження в сучасній українській мові. Спільні історичні запозичення з турецької мови в українській та новогрецькій. Проблема зворотних запозичень, характерологія їх у новогрецькій та українській.

Лекція 4. Теорія номінації у світлі мовних контактів.

Семасіологічний розвиток лексем і українсько-грецькі лексико-семантичні паралелі. Поняття лексичних фігур А.О.Білецького, їхня роль у зіставних дослідженнях лексикології. Аналіз прикладів паралелізму в подібних тематичних групах лексики.

Лекція 5. Явище словотвірного паралелізму.

Словотвірні паралелізми в новогрецькій та українській мовах. Розкриття схожості семантичного впорядкування лексики, належної до тих самих словотвірних рядів, словотвірних гнізд, словотвірних категорій. Паралелі семантичного словотворення. Перехід полісемії в омонімію, метафоричні й переносні значення слів.

Лекція 6. Явище паралелізму в міжрівневих мовних системах.

Фразеологічні паралелізми в новогрецькій та сучасній українській мовах, фонд інтернаціональних фразеологізмів. Порівняння фразеологізмів, еквівалентних за семантикою тематичних груп. Типологія. Невдачі у перекладі фразеологізмів (новогрецько-український напрямок).

Лекція 7. Словотвірна аналогія у метамові перекладених словників. Аналіз українсько-новогрецьких, новогрецько-українських словників та метамови семантизації в них лексики. Пояснення фонові лексики.

Лекція 8. Лексико-словотвірні категорії як семантичні варіанти функціонально-семантичних категорій кількості, темпоральності, локативності тощо в зіставному аспекті. Розкриття ролі і питомої ваги способів словотворення в оформленні цих категоріальних значень у новогрецькій та українській мовах, тенденції поновлення лексики з цією семантикою неологізмами, неосемантизмами, інтернаціоналізмами, напрямки формування фразеологічних паралелізмів.

Лекція 9. Лексико-словотвірна категорія кількості.

Вивчення мовного вираження цієї категорії вимагає усвідомлення методики аналізу мовного матеріалу. Найважливіший етап у ній – компонентний аналіз слів за тлумачними словниками мови. До слів-виразників цієї категорії зі статусом лексико-словотвірної потрапляють насамперед композити. Для детального їх розгляду запропоновано семантичну сітку ознак, що передбачають зіставлення лексем за ознаками: *скінченна – безконечна* (реалізована лексемами незліченний – незчислений), парна (на неї вказують основи **дво-** дводенний, **ди-/ ді-** диполіусний, **бі-** білабіальний) – непарна (композити з основами **одно-** одnodенний: **моно-** монокарпічний), точна (передана основами кількісних та порядкових числівників: семирічний, першосортний) – неточна, що буває приблизною; неозначеною (в композитах кількадечний, повнолітній, буйнолистий, мультикультурний, полікарпічний). Неозначена кількість буває **великою** і **малою**: багатоденний, маловивчений, маловрожайний. Використання цієї семантичної сітки дозволяє окреслити паралелі й відмінності зіставлюваних мов у реалізації категорії кількості.

Лекція 10. Лексико-словотвірна категорія темпоральності. Дейктичний і векторний характер цієї категорії, її центральна роль у формуванні функціонально-семантичного поля темпоральності. Центральність у ньому дієслів і периферійна роль у її вираженні ад'єктивів та адвербативів з часовими ознаками. Роль різних способів словотворення в оформленні лексем з темпоральною ознакою.

Лекція 11. Лексико-словотвірна категорія локативності. Семантичні варіанти цієї категорії, що реалізують просторові протитопові зіставлення: верхній – середній – нижній, північний – південний, західний – східний. Зіставний аналіз катойконімів та топонімів з локативною семантикою у новогрецькій та українській мові (за А.О.Білецьким).

Лекція 12. Словотвірно-лексичні значеннєві зв'язки слів, що вербалізують той самий концепт у мовах. Критерії зіставлення семантичного простору однойменних концептів у різних мовах. Реферування та аналіз описаних у цьому плані концептів новогрецької та української мов (МОРЕ, КОХАННЯ, ЖИТТЯ, СМЕРТЬ тощо).

Лекція 13. Мотивоване слово.

Словотвірний потенціал лексики різних частин мови в реалізації різних словотвірних категорій, наприклад від дієслів дії, процесу, стану в двох зіставляюваних мовах. Вплив синтаксичного потенціалу на формування лексиконів: наявність у новогрецькому лексиконі значної кількості словотвірних гнізд, мотивованих еквівалентними за значеннями словами, що успадковані від давньогрецької, і розмовними, димотичними на зразок οφθαλμός – το μάτι

Лекція 14. Взаємозв'язок співвідностних різнорівневих одиниць як критерій зіставлення мов. Розгляд морфологічних, словотвірних, синтаксичних та

лесичних категорій, способів їхнього упорядкування, вираженого в наслідках формування формотворчих, словотвірних і лексичних парадигм. Взаємозв'язок видочасової категорії дієслів новогрецької мови з формуванням родів дієслівної дії (відмінності в лексиконах мов); семантичні відмінки іменників як база творення похідної лексики (паралелі та вимінності) тощо.

Лекція 15. Словотвірний потенціал дієслів дії, процесу та стану. Лексичне наповнення гнізд, відмінності в реалізації категорії «учасників дії»: назв дій, процесів, стану, найменувань виконавців дії, знарядь дії, місця дії, ознак за дією тощо.

Лекція 16. Лексичні фігури А.О.Білецького як еталон зіставлення семасіологічного розвитку однойменних тематичних груп лексики (зіставлення в цьому плані топонімічної, термінологічних та іншої лексики).

Лекція 17. Взаємозв'язок морфології, словотворення та синтаксису у функціонуванні лексико-семантичних полів

Взаємозв'язок морфології, словотворення та синтаксису, їхній вплив на своєрідність оформлення словотвірних категорій у двох мовах (відсутність суфіксів присвійності в прикметників — продуктивність творення композитів-виразників цього значення; афіксальне оформлення родів дієслівної дії в українській мові та композитів у новогрецькій; словоскладання і основоскладання та розчленовані номінації (на прикладі іменників, прикметників, дієслів).

Лекція 18. Підсумкова лекція. Окреслення паралелей та відмінностей в лексико-семантичних підсистемах зіставляваних мов.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- Алефиренко Н. Ф. Современные проблемы науки о языке. – М., 2005.
- Білецький А.О. Вибрані праці. – К.: Вид-во Дмитра Бураго, 2012. – 799 с.
- Вихованець І., Городенська. К. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови / За ред. І. Вихованця. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
- Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка. 1992. – 222 с.
- Загнітко А.П. Сучасні лінгвістичні теорії: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – 219 с.
- Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – 294 с.
- Современная американская лингвистика: Фундаментальные направления// Кибрик А. А., И. М. Кобозева И. М. и Секерина И. А. (ред). – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 480 с.
- Українська елліністика. – К.: Вид-во Дмитра Бураго, 2011. – 602 с.
- Browning R. Η Ελληνική Γλώσσα, Μεσαιωνική και Νέα / μεταφρ. Μαρία Κονόμη. — Αθήνα: Εκδ. Δημ. Ν. Παπαδήμα, 1995. — 299 σ.
- Philippaki-Warbuton, Irene, Holton, David, Mackridge, Peter Greek. A comprehensive grammar of the modern language. Routledge, London 1997.
- Μπαμπινιώτης Γ.. Κείμενο και Επικοινωνία: Το περιεχόμενο του κειμένου. Αθήνα, 1999.
- Μπαμπινιώτης Γεώργιος, Κλαίρης Χρήστος. Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Αθήνα, 1995.
- Παυλίδου, Θ. (1997), Επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.